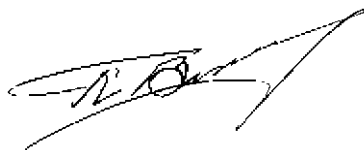

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ГРОМОВЕНКО КОСТЯНТИН ВІКТОРОВИЧ

УДК 341.231.145

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 12.00.11 — міжнародне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса — 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор

Бабін Борис Володимирович,

Інститут законодавства Верховної Ради України,
старший науковий співробітник відділу
європейського права та міжнародної інтеграції

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Гутник Віталій Володимирович,

Львівський національний університет
імені Івана Франка, професор кафедри
міжнародного права;

доктор юридичних наук, професор

Камінська Наталя Василівна,

Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри конституційного права;

доктор юридичних наук, доцент

Спектор Ольга Михайлівна,

Київський міжнародний університет, професор
кафедри міжнародного права і порівняльного
правознавства.

Захист відбудеться 24 грудня 2020 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 20 листопада 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О.Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ключовою особливістю сучасної доктрини та практики міжнародного права стає його підвищена увага до гуманітарних аспектів наднаціональних відносин та відповідних правових регуляторів. Вища освіта за таких умов стає одним з ключових феноменів міжнародно-правового буття на всіх його рівнях, від фундаментальних норм Статуту Організації Об'єднаних Націй до міжуніверситетських угод та імплементаційних відомчих актів. Відповідні міжнародні стандарти та механізми знаходяться в постійному розвитку, яскравим прикладом чого стало схвалення 25 грудня 2019 року державами-членами Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, культури і науки Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти.

Водночас Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, повністю інтегрованою в цілісну універсальну систему правовідносин. Тому аспекти дотримання нашою державою міжнародних стандартів права на освіту, стандартів діяльності системи вищої освіти мають для нашої держави безперечну важливість. При цьому процеси європейської інтеграції та забезпечення права Українського народу на сталий розвиток роблять питання вірного визначення змісту міжнародних стандартів права на освіту життєвим для вітчизняної науки, зокрема й для теорії міжнародного публічного права.

Зазначене підкреслює безперечну значущість та актуальність дослідження аспектів міжнародно-правового регулювання міждержавних відносин у сфері вищої освіти, зокрема щодо реалізації права на вищу освіту, міжуніверситетських обмінів, академічної мобільності, визнання кваліфікацій тощо. Зокрема, вагомим питанням міжнародної правової політики за таких умов стає визначення змісту міжнародних правових стандартів вищої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Визначення змісту та засад розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти відповідає плану науково-дослідних робіт Міжнародного гуманітарного університету, зокрема в рамках комплексної теми «Україна і світ у контексті становлення і розвитку соціогуманітарної сфери» на 2010-2016 роки. Дисертаційне дослідження було підготовлене на розвиток приписів Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України № 501/2015 від 25 серпня 2015 року, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 року, а також із урахуванням Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року, затвердженого 19 грудня 2019 року.

Мета і завдання дослідження. Мета цього дисертаційного дослідження полягає в науковому визначенні змісту та засад розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти, у розробці на відповідному підґрунті

доктринальних рекомендацій щодо вдосконалення як окремих норм міжнародного права, так й вітчизняного законодавства щодо вищої освіти.

Для реалізації визначеної мети в дисертації було вирішено наступні завдання:

- визначити еволюцію відображення категорії освіти в міжнародному праві із стародавніх часів;
- встановити підґрунтя для виникнення сучасних міжнародних стандартів вищої освіти в історичних багатосторонніх і двосторонніх міжнародних угодах;
- окреслити феномен вищої освіти в універсальному міжнародному правопорядку, зокрема в рамках діяльності міжнародних освітніх закладів;
- визначити відображення вищої освіти в універсальних міжнародно-правових джерел прав людини;
- розкрити процес становлення сучасних міжнародних стандартів міждержавної співпраці у сфері вищої освіти;
- встановити особливості правового відображення вищої освіти в практиці Ради Європи, Організації безпеки та співробітництва в Європі та Європейського Союзу;
- з'ясувати форми відображення питань вищої освіти у двосторонніх договорах України, зокрема міжурядових та міжвідомчих, та в міжнародних програмах за участю України;
- визначити специфіку угод, що укладаються закладами вищої освіти із закордонними партнерами;
- окреслити особливості імплементації міжнародних стандартів вищої освіти в законодавство України;
- розкрити специфіку відображення міжнародних стандартів вищої освіти в Україні в умовах міждержавного конфлікту.

Об'єктом дослідження є міжнародне правове регулювання сфери освіти.

Предметом дослідження є еволюція, зміст та засади розвитку міжнародних правових стандартів у сфері вищої освіти, їх реалізація Україною.

Методи дослідження. У рамках дисертаційної роботи застосовувалися як загальнонаукові (філософські), так й галузеві наукові методи пізнання, насамперед формально-юридичний, історико-правовий, системно-структурний, герменевтичний, порівняльно-правовий та інші методи дослідження правових явищ. Формально-юридичний метод було вжито для аналізу міжнародних правових актів універсального та регіонального виміру, а також міжнародних угод та актів законодавства України (розділи 2, 4, 5). Використання історико-правового методу дозволило визначити передумови виникнення та еволюцію міжнародних стандартів у сфері освіти (розділ 1). Застосування системно-структурного методу сприяло визначенню ієрархії та взаємного зв'язку джерел сучасного міжнародного права з питань вищої

освіти (розділи 2, 3), а також для систематизації двосторонніх угод України у сфері освіти та міжуніверситетських договорів установи вищої освіти України (розділ 4). Компаративістський метод досліджувався для порівняння регіональних договірних актів щодо співпраці у сфері освіти, а герменевтичний - для усвідомлення специфіки актів судових та адміністративних міжнародних органів з питань вищої освіти (розділ 2). Висновки та пропозиції дослідження були сформульовані із застосуванням комплексу методів наукового пізнання.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження слугували доктринальні підходи фахівців науки міжнародного права, таких як Дж. Бентам, Е. де Ваттель, Ф. Віторія, Г. Гроцій, Ф. С. Х. Суарес, М. Коскенніємі, Г. Лаутерпахт, Т. О. Анцупова, С. С. Андрейченко, В. Ф. Антипенко, Б. В. Бабін, М. О. Баймуратов, С. Д. Білоцький, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, О. К. Вишняков, Ю. О. Волошин, М. М. Гнатовський, О. О. Гріненко, Н. В. Дрьоміна-Волок, О. В. Задорожний, С. В. Ківалов, Т. С. Ківалова, О. Л. Копиленко, Т. Р. Короткий, О. О. Мережко, О. В. Плотніков та ін.

Нормативно-правову основу дисертації становлять укладені з питань вищої освіти міжнародні багатосторонні та двосторонні, зокрема міжурядові й міжвідомчі, угоди і програми, а також схвалені з питань вищої освіти резолютивні акти та спеціалізовані дослідження міжнародних організацій, рішення та висновки міжнародних судових та адміністративних інституцій, міжуніверситетські договори, акти законодавства України, що імплементують, реалізують та відображають зазначені міжнародні норми й приписи, а також практика їх застосування з регламентації освітніх відносин.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що дисертаційна робота стала першим комплексним науковим дослідженням міжнародно-правових стандартів у сфері вищої освіти не тільки у вітчизняній правовій літературі, але й у доктрині сучасного міжнародного права загалом. У роботі обґрунтовуються наступні новаторські категорії, положення та висновки, що пропонуються до захисту.

Уперше:

- запропоновано концептуальний підхід до визначення міжнародно-правових стандартів у сфері вищої освіти, що становлять систему міжнародно-правових принципів та норм, які визначають механізми забезпечення та захисту права на вищу освіту, містять вимоги до розбудови національних систем вищої освіти та до діяльності установ вищої освіти, встановлюють форми взаємодії міжнародних організацій та держав з питань освіти, забезпечують можливість міжнародної співпраці закладів вищої освіти; охарактеризовано джерела цих стандартів та форми їх реалізації та імплементації на національному рівні;

- доведено виникнення підґрунтя для міжнародних стандартів у сфері вищої освіти в рамках міждержавних угод XIX - XX ст., укладених за

підсумками колоніальних війн, у договорах національних держав Європи, сформованих за підсумками Першої світової війни, та в конкордатах, укладених окремими державами зі Святим Престолом у першій половині XX ст.;

- здійснено аналіз впливу діяльності універсальних міжнародних організацій на відповідні міжнародні стандарти вищої освіти, що знайшло своє втілення в діяльності університетів з особливим міжнародно-правовим статусом, таких як Університет Об'єднаних Націй, Університет миру, Світовий морський університет, Міжнародний інститут морського права та інші;

- обґрунтовано специфіку становлення складових міжнародних стандартів у сфері вищої освіти - у сфері визнання кваліфікацій, що призвела до схвалення в 2019 році Глобальної конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти;

- аргументовано особливу роль двосторонніх міжурядових та міжвідомчих угод України у сфері вищої освіти, які охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці, визначено спільні та відмінні риси таких угод, основні перспективи удосконалення їх системи;

- виявлено характерні риси міжуніверситетських двосторонніх угод як засобу реалізації та розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти, що наразі активно використовується вітчизняними вищими навчальними закладами, як державними, так й приватними, визначено специфіку таких угод, що полягає у ретельній регламентації процесів отримання «подвійних дипломів» та проходження «подвійних програм», виявлено наявність типових зразків таких угод, що активно використовуються.

Удосконалено:

- розуміння форм впливу на формування міжнародних стандартів вищої освіти з боку багатосторонніх міжнародних угод XIX ст. та першої половини XX сторіччя з питань просвітництва в колоніях, з гуманітарного права та охорони інтелектуальної власності, репарацій та відшкодувань;

- наукове розуміння ролі Ліги Націй у започаткуванні системного підходу до формування міжнародних стандартів вищої освіти, який серед іншого полягав у забезпеченні діяльності Міжнародного комітету інтелектуального співробітництва та оцінці її результатів;

- визначення ролі сучасних універсальних договорів з прав людини, розкритих та розвинутих у практиці спеціальних міжнародних комітетів, із забезпечення на міжнародному рівні права на вищу освіту, зокрема в контексті її захисту від будь-якої дискримінації, впливу роботи спеціальних доповідачів та резолютивних актів міжнародних організацій на розуміння права на вищу освіту як ключової складової відповідних міжнародних стандартів;

- розуміння ролі Організації з безпеки та співробітництва в Європі, її доповідей та роботи Академії організації в Бішкеку, у формуванні сучасних стандартів вищої освіти, насамперед у вимірі права меншин на освіту, запровадження в рамках освіти антидискримінаційних механізмів, ефективного навчання правам людини, зокрема й у рамках формальної вищої освіти різних кваліфікацій;

- ідею про значення програмного правового регулювання у формуванні міжнародних механізмів впливу на відносини у сфері вищої освіти, зокрема у вимірах впорядкування академічних обмінів та реалізації відповідних стипендій, отримання державами міжнародної технічної допомоги на конкретні потреби установ вищої освіти;

- розуміння потреби відображення міжнародних стандартів вищої освіти та механізмів міжнародної співпраці у сфері вищої освіти в стратегічних та програмних документах розвитку вищої освіти України;

- відображення специфіки реалізації міжнародних стандартів вищої освіти в ситуації міждержавного збройного конфлікту та окупації територій, форм урахування при цьому практики міжнародних судових органів в умовах формування вітчизняного законодавства з питань отримання вищої освіти внутрішньо переміщеними особами та мешканцями окупованих територій.

Дістали подальшого розвитку:

- ідея про розвиток наднаціональних стандартів освіти в період Античності та Середньовіччя, які стосувалися заснування чи визнання університетів, встановлення гарантій їх автономій, забезпечення взаємного визнання результатів іспитів та поступового визнання в міжнародних актах освіти як однієї з ключових гарантій реалізації релігійних прав;

- твердження про роль формування системи універсальних міжнародних організацій для формування засад міжнародних стандартів вищої освіти, закріплених в їх статутних документах;

- ідеї щодо ролі практики Європейських комісії та суду з прав людини із захисту права на освіту для суттєвого розвитку відповідних стандартів, зокрема у вимірах можливості обмеження доступу до вищої освіти за умов недискримінації, важливості світського характеру вищої освіти, додаткових зобов'язань держави з діяльності державних університетів;

- висновки щодо значення для міжнародних стандартів вищої освіти права та практики роботи органів Європейського Союзу, які визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності освіти, сприяння визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення;

- тези щодо реалізації в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту» міжнародних стандартів вищої освіти, насамперед через легалізацію міжуніверситетських угод й

розширення повноважень закладів освіти, запровадження механізмів академічної мобільності та академічної свободи;

- пропозиції щодо удосконалення форм реалізації міжнародних стандартів вищої освіти у вітчизняних підзаконних нормативних актах, зокрема з питань адміністрування питань взаємодії закладів вищої освіти з міжнародними партнерами, використання міжнародних наукометричних баз та навчання іноземців за рахунок бюджетних коштів.

Практичне значення одержаних результатів. Ключові результати, рекомендації та висновки дисертації, можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі - як підґрунтя для наступного доктринального аналізу міжнародного правового регулювання відносин у сфері освіти;

- правотворчості - при розробці та оцінці проєктів законів й підзаконних актів з питань вищої освіти України;

- правозастосовній діяльності - результати дослідження можуть використовуватися органами виконавчої влади та адміністрацією закладів вищої освіти для забезпечення вірного врахування у власній діяльності міжнародних стандартів вищої освіти;

- навчальному процесі - при розробці навчального й методичного забезпечення, викладання таких курсів, як «Міжнародне право», «Міжнародне освітнє право», «Міжнародні стандарти прав людини», «Адміністративне право України» тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є цілком самостійно виконаною роботою, в якій втілено авторський підхід щодо еволюції та змісту міжнародних правових стандартів вищої освіти. Отримані теоретичні результати і практичні висновки, що разом формують наукову новизну роботи, здійснені дисертантом самостійно, на підставі власних досліджень у результаті дослідження оцінки та аналізу більше 400 наукових та нормативно-правових джерел із зазначенням належних посилань.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні результати та практичні висновки, які містяться у дисертаційній роботі, доповідалися та обговорювалися на засіданні кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету. Ключові тези дисертації були апробовані в якості доповідей на наступних науково-практичних заходах: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне право: De Lege Praeterita, Instante, Futura» (м. Одеса, 25 листопада 2016 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 9-10 грудня 2016 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 17-18 лютого 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 7-8 квітня 2017 року);

Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 16-17 березня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (м. Одеса, 7 березня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Запоріжжя, 22-23 березня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 12-13 квітня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 19-20 липня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 23-24 серпня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 17-18 січня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 24-25 січня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 14-15 лютого 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 6-7 березня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 6-7 березня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 19-20 червня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7-8 серпня 2020 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 14-15 серпня 2020 року) та на інших науково-практичних заходах.

Публікації. Основні теоретичні та практичні тези, пропозиції, положення та положення дисертаційної роботи викладено в авторській одноосібній монографії «Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти», в авторських главах колективних монографій «State and law in the context of globalization: realities and prospects» та «New tasks and directions for the development of juridical science in XXI century», а також у 31 науковій статті, з яких 26 статей опубліковані у фахових виданнях України, ще 5 статей - у зарубіжних наукових виданнях, у 18 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертації визначені поставленими метою та завданнями роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, п'ятьох розділів, які містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 424 сторінки.

Список використаних джерел викладено на 49 сторінках, він містить 409 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено стан її наукового опрацювання, встановлено мету, завдання, об'єкт, предмет і охарактеризовано методи дослідження. Визначено тези щодо наукової новизни дисертації, відображено значення отриманих результатів дослідження, висвітлено зв'язок дисертації з науковими планами та програмами, відображено апробацію результатів роботи, окреслено її структуру.

Розділ перший «Феномен освіти та еволюція міжнародного права» містить три підрозділи, які присвячені аналізу процесів становлення міжнародно-правового відображення феномену вищої освіти з найдавніших часів до періоду формування сучасного міжнародного права в середині XX ст.

У *підрозділі 1.1. «Категорія освіти в міжнародному праві із стародавніх часів до XIX ст.»* досліджується відображення питань вищої освіти у наднаціональних відносинах, насамперед у вимірі виникнення та розвитку системи університетської освіти як унікального доробку європейської цивілізації. Доводиться, що в часи античності міжнародні правові акти приділяли аспектам реалізації права на освіту та організації систем освіти опосередковану увагу. Встановлено, що у Середньовіччі виникнення та розвиток системи університетської освіти стало предметом нормативного забезпечення наднаціональних регуляторів, насамперед актів римських пап універсальної спрямованості.

Вказується, що основними питаннями наднаціонального забезпечення стали заснування чи визнання сформованих ініціативно університетів, встановлення гарантій їх автономій, забезпечення взаємного визнання результатів іспитів на звання магістра та доктора, вимоги наявності таких звань для кандидатур на релігійні посади. Відзначено, що в Середні віки виникло, а в часи Реформації сформувалося визнання в міжнародних актах ролі освіти як однієї з ключових гарантій реалізації релігійних прав. Досліджено зовнішні угоди української влади періоду національно-визвольних змагань XVII ст., в яких послідовно відстоюється потреба розвитку національної системи освіти, як середньої, так і вищої.

У *підрозділі 1.2. «Питання вищої освіти у двосторонніх міжнародних угодах XIX ст. та першій половини XX ст.»* здійснено аналіз зростання уваги до аспектів вищої освіти у двосторонніх міжнародних актах другої половини XIX ст. Доведено вплив на ці процеси поступового проникнення європейських стандартів у сфері освіти в азіяські держави, насамперед в Китай та Японію. Доведено, що гарантії реалізації освітніх прав

та збереження закладів освіти на територіях, які змінювали свій статус, стали характерними для міждержавних угод XIX - XX ст., укладених за підсумками колоніальних війн.

На підставі аналізу двосторонніх угод першої половини XX ст. доведено, що певну увагу до міжнародної співпраці щодо організації вищої освіти можна прослідити у сформованих за підсумками Першої світової війни національних державах Європи. Вказано на особливе значення конкордатів, укладених зі Святим Престолом у першій половині XX ст., в організації вищої освіти в державах зі значною частиною католицького населення.

У підрозділі 1.3. «Аспекти вищої освіти в багатосторонніх міждержавних угодах XIX та першої половини XX ст.» висвітлено згадки про вищу школу в актах Віденського конгресу 1815 р., що стосувалися окремих практичних обставин, які держави-учасниці були змушені врегулювати. Вказується, що передбачення механізмів освіти та просвітництва в колективних угодах з питань колонізації Африки кінця XIX ст. не зумовили розвиток на цих територіях систем вищої освіти до деколонізації. Висвітлено відображення аспектів вищої освіти в конвенціях з гуманітарного права та охорони інтелектуальної власності, що мали практичну значущість, але носили фрагментарний, спеціалізований характер. Доведено, що Версальський мирний договір 1919 р. виніс освітні питання у формат репарацій для Німеччини та обмеження розвитку її воєнної системи. Вказано, що хоча статутні акти Ліги Націй та Міжнародної організації праці (далі - МОП) унікали питань освіти, поступово відбулося їх відображення у конвенціях, схвалених під егідою МОП у 1919-1939 роках, які вже відповідно вплинули в подальшому на становлення сучасних міжнародно-правових режимів вищої освіти.

Відзначено, що відсутність повноважень Ліги Націй стосовно вищої освіти не завадила організації започаткувати системну роботу в цій сфері практично одразу після її утворення. Вказано, що заснування Лігою Міжнародного комітету інтелектуального співробітництва та його активна взаємодія з іншими структурами Ліги Націй стали передвісниками діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі - ЮНЕСКО) в системі Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН).

Розділ другий «Універсальні міжнародно-правові стандарти вищої освіти» містить три підрозділи, які характеризують міжнародні стандарти вищої освіти, відображені в універсальних міжнародно-правових угодах, зокрема щодо прав людини, стосовно функціонування міжнародних університетів та з визнання освітніх кваліфікацій.

У підрозділі 2.1. «Вища освіта в універсальному міжнародному правопорядку» досліджується вплив на міжнародні стандарти вищої освіти з боку універсальних міжнародних угод ООН та її спеціалізованих установ, зокрема стосовно функціонування наднаціональних університетів. Доведено, що формування ООН стало передумовою якісно нового рівня та що Статут

ООН закріпив координаційні повноваження у сфері освіти за Генеральною асамблеєю та Економічною й Соціальною Радою ООН, ув'язав між собою категорії освіти та прав людини, визначив особливі обов'язки держав щодо освіти на не самоврядних територіях.

Відзначено, що вектор регулювання у сфері освіти розподілено між ООН та її спеціалізованою установою - ЮНЕСКО та що специфікою роботи ЮНЕСКО є гарантоване її Статутом залучення на всіх рівнях діяльності компетентних представників закладів освіти держав-учасниць та аналогічного принципу формування в цих державах національних структур взаємодії з ЮНЕСКО. Доведено, що особливий характер носить безпосередня організація вищої освіти в роботі ООН та її спеціалізованих установ, яка знайшла своє втілення в існуванні університетів з особливим міжнародно-правовим статусом. Досліджено правовий режим утворених резолюціями Генасамблеї ООН Навчального та науково-дослідницького інституту ООН, Університету Об'єднаних Націй та заснованого міжнародною угодою Університету миру.

Відзначено, що подібний формат організації вищої освіти реалізовано Міжнародною морською організацією, що заснувала Світовий морський університет, Міжнародний інститут морського права та сприяла діяльності Міжнародної академії морської безпеки, рятування та довкілля. Встановлено, що всі форми координації вищої освіти або взаємодії з її закладами установами системи ООН ґрунтуються на безумовній повазі до академічної свободи із дотриманням принципів фінансової звітності та кореляції науково-викладацької діяльності із завданнями міжнародних організацій

У підрозділі 2.2. «Вища освіта та універсальні джерела прав людини» охарактеризовано вплив глобальних міжнародних стандартів прав людини на стандарти у сфері вищої освіти. Відзначено, що ключовим фактором міжнародної регламентації вищої освіти стало послідовне закріплення права на освіту в Загальній декларації прав людини 1948 р. та в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.

Констатовано, що вагоме значення для такої регламентації набули й антидискримінаційні норми у сфері освіти, послідовно запроваджені в Конвенції проти дискримінації в освіті 1960 р., Міжнародній конвенції з ліквідації усіх форм расової дискримінації 1965 р. та Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. Відзначено, що спеціальні вимоги з питань освіти містять і Конвенція про права дитини 1989 р., Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р., а також Конвенція про професійну та технічну освіту 1989 р. Доведено, що приписи цих універсальних договорів розкриті та розвинуті в практиці спеціальних комітетів, які в рамках відповідних угод здійснюють контроль за їх виконанням, як через узагальнення національних звітів, так й через розгляд скарг та заяв.

Відзначено, що на розвиток міжнародних стандартів вищої освіти ґрунтовно вплинули серед іншого Загальний коментар № 13 Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав, практика Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації, Загальні рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок тощо. Вказується, що особливе значення для розвитку таких стандартів має й діяльність Спеціального доповідача ООН з питання права на освіту, його відвідання держав світу і щорічні доповіді, зокрема й тематичні. Констатовано, що на розвиток універсальних міжнародних стандартів вищої освіти також впливають і приписи Декларації ООН про освіту та підготовку в області прав людини 2011 р. та Декларації ООН про права корінних народів 2007 р.

У підрозділі 2.3. «Становлення універсальних стандартів співпраці у сфері вищої освіти» висвітлено особливості формування під егідою ЮНЕСКО глобальної договірної системи з питань взаємного визнання кваліфікацій. Доведено, що початок формування міжнародних стандартів співпраці у сфері вищої освіти можна ув'язати із схваленням Угоди про ввезення освітніх, наукових та культурних матеріалів 1950 р.

Вказано, що згодом організація співпраці між собою держав у сфері вищої освіти стала пріоритетним питанням роботи ЮНЕСКО, яка ініціювала підготовку та підписання багатосторонніх договорів з питань взаємного визнання документів та досвіду, здобутого в рамках вищої освіти. У підрозділі відображено дві хвилі таких угод, схвалених державами на регіональному рівні, відповідно у 1974-1983 роках та 1997-2019 роках. Доведено, що для України сьогодні значення має насамперед Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні 1997 р. та що схвалення в 2019 р. Глобальної конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти істотно модернізує відповідну систему взаємних зобов'язань країн світу.

Констатовано, що стандарти відповідних регіональних та глобальної конвенцій серед іншого визначають вищу освіту як публічне благо та публічну відповідальність, визнають за державою примат контролю у сфері вищої освіти, але водночас гарантують приватну вищу освіту та академічну автономію, констатують важливість освітньої мобільності на всіх рівнях. Вказується, що механізми визнання кваліфікацій вищої освіти у вказаних конвенціях розбудовані на засадах взаємності та недискримінації та що водночас вони презюмують варіативність національних систем вищої освіти і потребу їх стандартизації, прозорості й уніфікації.

Розділ третій «Європейські міжнародно-правові стандарти вищої освіти» містить три підрозділи та присвячений специфіці правової регламентації вищої освіти під егідою Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та Європейського Союзу.

У підрозділі 3.1. «Вища освіта в практиці Європейського суду з прав людини» досліджуються правові стандарти Ради Європи у сфері вищої

освіти, розкриті через застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та ст. 2 Протоколу до неї в практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Доведено, що відповідна правозастосовна діяльність щодо механізмів захисту та реалізації права на вищу освіту за останні п'ятдесят років викликала суттєвий розвиток відповідних стандартів.

Вказано, що така практика включає право на вищу освіту до гарантованого ст. 2 Протоколу 1952 р. права на освіту, хоча й визнає переважну потребу захисту відповідними конвенційними механізмами права на початкову та середню освіту. Доведено, що накопичений доробок ЄСПЛ загалом відкидає позитивні зобов'язання держави вживати визначені кроки для розвитку системи вищої освіти для потреб заявника, передбачає можливість обмеження доступу до вищої освіти за дотримання критеріїв недискримінації, виключає зі сфери захисту конвенційними стандартами питання університетських тестів, іспитів та випробувань.

Відзначено, що у власній практиці ЄСПЛ визнає важливість світського характеру вищої освіти, наявність додаткових зобов'язань держави у сфері діяльності державних університетів, відсутність гарантій з підстав реалізації права на вищу освіту для осіб, які законно перебувають у місцях несвободи, чи для іноземців, які законно депортуються з країни. Констатовано відсутність практики захисту права на освіту, зокрема й на вищу, у рішеннях ЄСПЛ за індивідуальними заявами проти України.

У підрозділі 3.2. «Стандарти вищої освіти в діяльності Організації безпеки та співробітництва в Європі» здійснено аналіз розвитку європейських стандартів вищої освіти через діяльність Організації безпеки та співробітництва в Європі (далі - ОБСЄ), що реалізує власні завдання, як керуючись потребою забезпечення права на освіту, так й враховуючи значущість освіти для сталого співробітництва й безпеки. Констатовано, що не договірний характер самої ОБСЄ та участь в організації не лише європейських, але й усіх пострадянських та деяких інших держав, зумовлює специфіку як охоплення, так й методів застосування стандартів ОБСЄ у сфері освіти.

Доведено, що основна увага в цих стандартах приділена захисту права меншин на освіту, запровадженню в рамках освіти антидискримінаційних механізмів, методам ефективного навчання правам людини, зокрема й у рамках формальної вищої освіти різних кваліфікацій. Встановлено, що Академія ОБСЄ в Бішкеку слугує специфічним прикладом реалізації наднаціональних практик ОБСЄ у сфері вищої освіти для конкретної установи.

У підрозділі 3.3. «Вища освіта в праві Європейського Союзу» здійснено дослідження специфіки права Європейського Союзу (далі - ЄС), що відображає значущість вищої освіти як для прямого забезпечення свобод руху людей та послуг у Спільному ринку ЄС, так й у рамках загального

посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Відзначено, що хоча компетенції регулювання відносин у сфері вищої освіти в ЄС залишено в рамках суверенних повноважень держав-учасниць, наднаціональне регулювання в цій сфері здійснюється шляхом схвалення рекомендаційних актів ЄС, виконання яких підкріплене потужним фінансуванням в рамках програм Союзу.

Доведено, що право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Констатовано, що основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх вкрай потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС. Водночас відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою та носять характер декларацій чи засобів програмного регулювання.

Розділ четвертий «Україна та міжнародно-правова регламентація вищої освіти» складається з трьох підрозділів, в яких відображено специфіку двосторонніх міжурядових та міжвідомчих договорів України стосовно вищої освіти, особливості міжнародних програм щодо освіти за участю України.

У підрозділі 4.1. «Вища освіта та міждержавні двосторонні договори України» окреслюються двосторонні міжурядові та міжвідомчі угоди України з питань освіти як вагоме джерело розвитку та регулятор відносин у сфері вищої освіти. Ці договори розподілені на загальні, які охоплюють усі аспекти співпраці у сфері освіти, та на спеціальні, що стосуються питань взаємного визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Доведено, що виявлені в офіційних джерелах угоди, за наявності спільних рис в їх завданнях та структурі, відрізняються варіативністю змісту без їх ефективного узагальнення на практичному чи доктринальному рівнях.

Вказано, що майже усі наявні міжурядові угоди України, присвячені вищій освіті, охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці. Відзначено, що такі угоди можуть схвалюватися як з їх наступним затвердженням урядовою постановою чи законом України, так й без такого затвердження.

Доведено, що механізми контролю за виконанням таких міжурядових угод встановлені цими актами насамперед у вимірі взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів. Основною проблемою двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти за участю України визначено формування їх нинішнього масиву не в рамках євроінтеграційних прагнень України, а через підтримку вітчизняним урядом традиційних зв'язків в освітній сфері.

Відзначено, що наразі відсутні (не виявлені) двосторонні угоди України з питань освіти із більшістю розвинутих країн світу, які мають найпотужніший потенціал у сфері вищої освіти. Відзначено, що й загальна кількість та динаміка схвалення таких двосторонніх міжурядових угод України в цілому не є задовільною. Доведено, що відмінністю двосторонніх міжвідомчих угод України у сфері освіти є деталізація питань академічних обмінів, із встановленням відповідних кількісних показників, умов відбору, прийому та перебування учасників обміну. Констатовано, що матеріальні, фінансові й організаційні умови перебування учасників академічних обмінів визначаються в таких угодах доволі типово.

У підрозділі 4.2. «Програмні міжнародні акти України з питань вищої освіти» проаналізовано програмне правове регулювання відносин у сфері вищої освіти на прикладах міжнародних програмних актів, в яких бере участь Україна. Доведено, що такі міжнародні програми мають вагоме значення у формуванні міжнародних механізмів впливу на відносини в сфері вищої освіти. Вказано, що відповідні двосторонні програмні акти можуть укладатися як на міжурядовому чи міжвідомчому рівнях, так і між центральними органами влади та іноземними установами зі спеціальним статусом.

Доведено, що такі програми з питань вищої освіти за участю України розглядаються сторонами як додатковий, більш ретельний та водночас більш гнучкий нормативний регулятор, який застосовується насамперед щодо впорядкування академічних обмінів та реалізації відповідних стипендій учасниками програми. Відзначено, що особливу роль грають програмні проекти, які передбачають отримання державою міжнародної технічної допомоги на конкретні потреби установ вищої освіти.

У підрозділі 4.3. «Правове значення міжнародних угод закладів вищої освіти» досліджено міжуніверситетські двосторонні угоди як засіб реалізації та розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти, що активно використовується вітчизняними вищими навчальними закладами, як державними, так й приватними. Вказано, що у вимірі таких угод ступінь передбаченої співпраці закладів української вищої школи із навчальними установами розвинутих країн, частота укладання відповідних угод є більш збалансованими, ніж в рамках міжурядових та міжвідомчих угод України з питань вищої освіти.

Доведено, що значна частина міжуніверситетських угод вітчизняних навчальних закладів стосується співпраці їх окремих кафедр або лабораторій. Констатовано, що міжуніверситетські договори укладаються або безстроково, або на термін від двох до п'яти років та, як правило, з можливістю автоматичного продовження дії угоди або із перспективою її переукладання.

Вказано, що зміст двосторонніх міжуніверситетських угод часто є подібним до приписів міжвідомчих договорів України у сфері вищої освіти. Водночас відмінністю міжуніверситетських договорів стала ретельна

регламентація процесів отримання в рамках бакалаврату та магістратури «подвійних дипломів» та проходження студентами «подвійних програм». Відзначено, що часто українські університети підписують з навчальними закладами третіх країн типові для тих закладів двосторонні угоди за типовими формами, водночас й самі заклади української вищої школи активно опрацьовують та використовують проформи (типові зразки) міжуніверситетських угод для власних партнерів.

Розділ п'ятий «Реалізація в Україні міжнародних стандартів вищої освіти» містить два підрозділи, в яких здійснено аналіз рівня відображення міжнародних стандартів вищої освіти у профільному законодавстві України, зокрема з урахуванням ситуації міждержавного конфлікту.

У *підрозділі 5.1. «Імплементація міжнародних стандартів вищої освіти в законодавство України»* проаналізовано відображення міжнародних стандартів вищої освіти у вітчизняних стратегічних та програмних актах, законах, урядових та відомчих актах з питань вищої освіти. У рамках аналізу Національної доктрини розвитку освіти 2002 р. та Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року 2013 р., наступних стратегічних проєктів профільного міністерства, доведена відсутність в Україні програмних документів, спрямованих на реалізацію міжнародних стандартів освіти.

Досліджено стан відображення міжнародних стандартів вищої освіти в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту», зокрема у вимірі легалізації міжуніверситетських угод та розширення повноважень закладів освіти щодо міжнародної співпраці, запровадження механізмів академічної мобільності та академічної свободи.

Доведено, що урядові акти також є складовою реалізації в Україні міжнародних стандартів вищої освіти, але насамперед у запровадженні в навчальний процес кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі - ЄКНТС) та оцінці видань на належність до іноземних наукометричних баз. Відзначено специфіку Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва 2011 р., який у цілому містить доволі консервативні підходи до розвитку форм міжнародного співробітництва у сфері освіти.

У *підрозділі 5.2. «Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти в Україні в умовах міждержавного конфлікту»* окреслюються особливості реалізації в Україні стандартів вищої освіти в умовах міждержавного конфлікту, що триває, тимчасової окупації територій України, внутрішнього переміщення осіб та закладів освіти. Доводиться, що згідно із сучасними стандартами міжнародного права держава, територія якої окупована, зобов'язана вчиняти доступні та можливі дії для того, щоб реалізувати права населення таких територій, зокрема й право на освіту, включно із вищою освітою. Відзначено, що вітчизняне законодавство покладає відповідальність

за дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях (далі - ТОТ) на державу-агресора, не визнає видані окупаційною владою «кваліфікаційні документи» про «вищу освіту» та передбачає як механізми підтвердження отриманих на ТОТ кваліфікацій, так й надання мешканцям ТОТ пільгових можливостей для отримання денної вищої освіти за рахунок державного бюджету, зокрема в рамках роботи центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна».

ВИСНОВКИ

За підсумками аналізу міжнародних правових стандартів у сфері вищої освіти можна запропонувати наступні висновки та рекомендації.

1. У часи античності міжнародні правові акти приділяли аспектам реалізації права на освіту та організації систем освіти опосередковану увагу. У Середньовіччі виникнення та розвиток системи університетської освіти стало предметом нормативного забезпечення наднаціональних регуляторів, насамперед актів римських пап універсальної спрямованості. Основними питаннями наднаціонального забезпечення стали заснування чи визнання сформованих ініціативно університетів, встановлення гарантій їх автономій, забезпечення взаємного визнання результатів іспитів на звання магістра та доктора, вимоги наявності таких звань для кандидатур на релігійні посади. У Середні віки виникло, а у часи Реформації сформувалося визнання в міжнародних актах освіти як однієї з ключових гарантій реалізації релігійних прав. Особливе значення мають угоди української влади періоду національно-визвольних змагань XVII ст., в яких послідовно відстоюється потреба розвитку національної системи освіти, як середньої, так і вищої.

2. Багатосторонні міжнародні угоди XIX та першої половини XX сторіччя загалом не забезпечили формування цілісних міжнародно-правових інститутів у сфері вищої освіти. Згадки про вищу школу в актах Віденського конгресу 1815 р. стосувалися окремих практичних обставин, які держави-учасниці були змушені врегулювати. Передбачення механізмів освіти та просвітництва у колективних угодах з питань Західної Африки кінця XIX ст. не зумовили розвиток на цих територіях систем вищої освіти. Відображення аспектів вищої освіти в конвенціях з гуманітарного права та охорони інтелектуальної власності мали практичну значущість, але носили фрагментарний, спеціалізований характер.

3. Зростання кількості згадувань аспектів вищої освіти у двосторонніх міжнародних актах, яке стало помітним у другій половині XIX ст., слід ув'язати з проникненням європейських стандартів у цій сфері в азійські держави, такі як Китай та Японія. Водночас гарантії реалізації освітніх прав та збереження закладів освіти на територіях, які змінювали свій статус, є характерними для міждержавних угод XIX - XX ст., укладених за підсумками колоніальних війн. Увагу до питань організації вищої освіти

можна прослідити у сформованих за підсумками Першої світової війни нових національних державах Європи. Особливе значення в організації вищої освіти в державах із значною частиною католицького населення мають конкордати, укладені зі Святим Престолом у першій половині XX ст.

4. Версальський мирний договір 1919 р. виніс освітні питання у формат репарацій для Німеччини та обмеження розвитку її воєнної системи. Хоча статутні акти Ліги Націй та МОП уникали питань освіти, поступово сталося їх відображення у конвенціях, схвалених під егідою МОП у 1919-1939 роках, які вплинули на становлення сучасних міжнародно-правових інститутів щодо вищої освіти. Відсутність закріплення повноважень Ліги Націй стосовно освіти, зокрема й вищої, не завадило цій першій у світі універсальній міжнародній організації започаткувати системну роботу в цій сфері практично одразу після утворення. Сформовані Лігою органи спиралися у власній діяльності виключно на добру волю держав-членів Ліги Націй. Заснування Міжнародного комітету інтелектуального співробітництва та його активна взаємодія з іншими структурами Ліги Націй стали передвісниками діяльності ЮНЕСКО в системі ООН. Формування Міжнародного комітету з найвидатніших вчених того часу унеможливило пропорційне представництво в органі членів держав-учасниць Ліги Націй, що призвело до політичних проблем в організації.

5. Формування ООН стало передумовою якісно нового рівня міжнародно-правового забезпечення права на освіту. Статут ООН закріпив координаційні повноваження у сфері освіти за Генеральною асамблеєю та Економічною та Соціальною Радою ООН, ув'язав між собою категорії освіти та прав людини, визначив особливі обов'язки держав щодо освіти на несамоурядних територіях. Вектор регулювання у сфері освіти розподілено між ООН та її спеціалізованою установою - ЮНЕСКО, що серед іншого відображено у Статуті цієї організації та в Угоді між ООН та ЮНЕСКО 1946 р. Специфікою роботи ЮНЕСКО є гарантоване її Статутом залучення на всіх рівнях діяльності компетентних представників закладів освіти держав-учасниць та аналогічного принципу формування в цих державах національних структур взаємодії з ЮНЕСКО.

6. Особливий характер носить безпосередня організація вищої освіти в роботі ООН та її спеціалізованих установ, яка знайшла своє втілення в існуванні університетів з особливим міжнародно-правовим статусом. Це, насамперед, стосується утворених резолюціями Генеральної асамблеї ООН Навчального та науково-дослідницького інституту ООН, Університету Об'єднаних Націй та заснованого окремою міжнародною угодою Університету миру. Подібний формат організації вищої освіти реалізовано Міжнародною морською організацією, що заснувала Світовий морський університет, Міжнародний інститут морського права та сприяла діяльності Міжнародної академії морської безпеки, рятування та довілля.

Водночас інші спеціалізовані установи ООН, такі як Міжнародна організація цивільної авіації, або обмежуються укладанням угод із потужними профільними національними університетами, або, такі як Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, супроводжують укладання угод формуванням загальних керівних принципів та програм взаємодії з профільними університетами. Усі форми координації вищої освіти або взаємодії з її закладами установами системи ООН ґрунтуються на безумовній повазі до академічної свободи із дотриманням принципів фінансової звітності та кореляції науково-викладацької діяльності із завданнями міжнародних організацій.

7. Ключовим фактором міжнародно-правової регламентації вищої освіти стало послідовне закріплення права на освіту в Загальній декларації прав людини та в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права. Вагоме значення для такої регламентації набули й антидискримінаційні норми у сфері освіти, послідовно запроваджені в Конвенції проти дискримінації в освіті, Міжнародній конвенції з ліквідації усіх форм расової дискримінації, Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок. Спеціальні вимоги з питань освіти містять і Конвенція про права дитини, Конвенція про права осіб з інвалідністю, а також Конвенція про професійну та технічну освіту.

Приписи цих універсальних договорів розкриті та розвинуті в практиці спеціальних комітетів, які в рамках відповідних угод здійснюють контроль за їх виконанням, як через узагальнення національних звітів, так й через розгляд відповідних скарг та заяв. На розвиток міжнародних стандартів вищої освіти ґрунтовно вплинули, серед іншого, Загальний коментар № 13 Комітету ООН з економічних, соціальних та культурних прав, практика Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації, Загальні рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок тощо. Особливе значення для розвитку таких стандартів має й діяльність Спеціального доповідача ООН з питання права на освіту, його відвідання держав світу і щорічні доповіді, зокрема й тематичні. На розвиток універсальних міжнародних стандартів вищої освіти також впливають і приписи Декларації ООН про освіту та підготовку в області прав людини та Декларації ООН про права корінних народів.

8. Початок формування міжнародних стандартів співпраці у сфері вищої освіти можна ув'язати із схваленням Угоди про ввезення освітніх, наукових та культурних матеріалів 1950 р. та Протоколу до неї 1976 р. Згодом організація співпраці між собою держав у сфері вищої освіти стала пріоритетним питанням роботи ЮНЕСКО, яка ініціювала підготовку та підписання багатосторонніх договорів з питань взаємного визнання документів та досвіду, здобутого в рамках вищої освіти. Можна простежити дві хвилі таких угод, схвалених державами на регіональному рівні, відповідно у 1974-1983 роках та 1997-2019 роках. Для України сьогодні ключове значення має Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в

європейському регіоні 1997 р. Водночас схвалення в 2019 р. Глобальної конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти істотно модернізує відповідну систему взаємних зобов'язань країн світу.

Стандарти відповідних регіональних та глобальної конвенцій, серед іншого, визначають вищу освіту як публічне благо та публічну відповідальність, визнають за державою примат контролю у сфері вищої освіти, але водночас гарантують приватну вищу освіту та академічну автономію, вказують на важливість освітньої мобільності на всіх рівнях. Механізми визнання кваліфікацій вищої освіти у вказаних конвенціях розбудовані на засадах взаємності та недискримінації, одночасно вони презюмують варіативність національних систем вищої освіти та потребу їх стандартизації, прозорості та уніфікації.

9. Правові стандарти Ради Європи у сфері вищої освіти наразі розкриваються через застосування Конвенції 1950 р. та ст. 2 Протоколу 1952 р. до неї у практиці Європейських комісії та суду з прав людини. Відповідна правозастосовна діяльність щодо механізмів захисту та реалізації права на вищу освіту за останні п'ятдесят років викликала суттєвий розвиток відповідних стандартів. Така практика включає право на вищу освіту до гарантованого зазначеною нормою Протоколу права на освіту, хоча й визнає переважну потребу захисту відповідними конвенційними механізмами права на початкову та середню освіту.

Така практика ЄСПЛ загалом відкидає позитивні зобов'язання держави вживати визначені кроки для розвитку системи вищої освіти для потреб заявника, передбачає можливість обмеження доступу до вищої освіти за дотримання критеріїв недискримінації, виключає зі сфери захисту конвенційними стандартами питання університетських тестів, іспитів та випробувань, визнає важливість світського характеру вищої освіти, наявність додаткових зобов'язань держави у сфері діяльності державних університетів, відсутність гарантій з підстав реалізації права на вищу освіту для осіб, які законно перебувають у місцях несвободи, чи для іноземців, які законно депортуються з країни. Слід констатувати відсутність окремої практики захисту права на освіту, зокрема й на вищу, у рішеннях ЄСПЛ за індивідуальними заявами проти України.

10. Європейські стандарти вищої освіти зазнають вагомego розвитку через діяльність ОБСЄ, що реалізує власні завдання, як керуючись потребою забезпечення права на освіту, так й враховуючи значущість освіти для сталого співробітництва й безпеки. Недоговірний характер самої ОБСЄ та участь в організації не лише європейських, але й усіх пострадянських та деяких інших держав, зумовлює специфіку як охоплення, так й методів застосування стандартів ОБСЄ у сфері освіти. Основна увага в цих стандартах приділена захисту права меншин на освіту, запровадженню в рамках освіти антидискримінаційних механізмів, ефективному навчанню правам людини, зокрема й у рамках формальної вищої освіти різних

кваліфікацій. Академія ОБСЄ в Бішкеку слугує специфічним прикладом реалізації наднаціональних практик ОБСЄ у сфері вищої освіти для конкретної установи.

11. Право ЄС відображає значущість вищої освіти як для прямого забезпечення свобод руху людей та послуг у Спільному ринку ЄС, так й у рамках загального посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Хоча компетенції регулювання відносин у сфері вищої освіти в ЄС залишено в рамках суверенних повноважень держав-учасниць, наднаціональне регулювання в цій сфері здійснюється шляхом схвалення рекомендаційних актів ЄС, виконання яких підкріплене потужним фінансуванням в рамках програм Союзу.

Право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх вкрай потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС. Водночас відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою та носять характер декларацій чи засобів програмного регулювання.

12. Двосторонні міжурядові угоди України з питань освіти є вагомим джерелом розвитку та регулятором відносин у сфері вищої освіти. Ці договори розподіляються на загальні, які охоплюють усі аспекти співпраці у сфері освіти, та на спеціальні, що стосуються питань взаємного визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Виявлені в офіційних джерелах угоди, за наявності спільних рис у завданнях та структурі, відрізняються варіативністю змісту; водночас досі жодного їх узагальнення на практичному чи доктринальному рівнях не здійснювалося.

Попри невелику кількість міжурядових угод, присвячених суто вищій освіті, майже усі загальні двосторонні угоди охоплюють питання академічних обмінів, умов навчання громадян іншої сторони, обміну інформацією у сфері управління вищою освітою та її діяльності, реалізації міжуніверситетської співпраці. Такі угоди можуть схвалюватися Кабінетом Міністрів України, як з їх наступним затвердженням урядовою постановою чи законом України, так й без такого затвердження. Механізми контролю за виконанням таких міжурядових угод встановлені цими актами насамперед у вимірі взаємного відвідання (обміну) делегаціями керівників і експертів.

13. Основною проблемою двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти за участю України стає формування їх нинішнього масиву не в рамках євроінтеграційних прагнень України, а через підтримання вітчизняним урядом зв'язків в освітній сфері, що склалися в радянський період, через надання Україною освітніх послуг окремим державам, які розвиваються, для

підтримання гуманітарних зв'язків із сусідніми державами, з країнами взаємної сталої наявності закордонних українців та відповідно національних меншин України. Наразі відсутні двосторонні угоди України з питань освіти із більшістю розвинутих країн світу, які мають найпотужніший потенціал у сфері вищої освіти; крім того й загальна кількість та динаміка схвалення таких двосторонніх угод є незадовільними.

14. Аналіз міжвідомчих двосторонніх угод, укладених з питань освіти Міністерством освіти і науки України (далі - МОНУ), свідчить, що їх переважна більшість стосується в першу чергу саме вищої освіти. Формулювання та напрями регулювання цих угод є подібними до двосторонніх міжурядових угод у сфері освіти, вони полягають у стимулюванні міжуніверситетської співпраці, академічних обмінів, обмінів інформацією та відомостями, обговорення питань визнання кваліфікацій. Водночас відмінністю таких міжвідомчих угод є деталізація питань академічних обмінів, із встановленням відповідних кількісних показників, умов відбору, прийому та перебування учасників обміну. Матеріальні, фінансові й організаційні умови перебування учасників академічних обмінів визначаються в таких угодах доволі типово. Певну специфіку мають угоди з питань вищої освіти, ухвалені за участю вітчизняних центральних органів влади у сфері оборони та енергетики.

15. Програмне правове регулювання має вагоме значення у формуванні міжнародних механізмів впливу на відносини у сфері вищої освіти. Вітчизняний та іноземний досвід свідчить, що відповідні двосторонні програмні акти можуть укладатися як на міжурядовому чи міжвідомчому рівнях, так й між центральними органами влади та іноземними установами зі спеціальним статусом. Такі програми розглядаються сторонами як додатковий, більш ретельний та водночас більш гнучкий нормативний регулятор, який застосовується насамперед щодо впорядкування академічних обмінів та реалізації відповідних стипендій учасниками програми. Особливу роль грають програмні проекти, що передбачають отримання державою міжнародної технічної допомоги на конкретні потреби установ вищої освіти.

16. Міжуніверситетські двосторонні угоди є засобом реалізації та розвитку міжнародних правових стандартів вищої освіти, який активно використовується вітчизняними вищими навчальними закладами, як державними, так й приватними. У вимірі таких угод ступінь передбаченої співпраці закладів української вищої школи із навчальними установами розвинутих країн, частота укладання відповідних угод є більш збалансованими, ніж в рамках міжурядових та міжвідомчих угод МОНУ з питань вищої освіти. Значна частина міжуніверситетських угод вітчизняних навчальних закладів стосується співпраці окремих кафедр або лабораторій навчальних закладів. Міжуніверситетські договори про співпрацю укладаються або безстроково, або на термін від двох до п'яти років та, як правило, з можливістю автоматичного подовження дії угоди або з

перспективою її переукладання. Зміст двосторонніх міжуніверситетських угод часто є подібним до приписів міжвідомчих договорів МОНУ у сфері вищої освіти. Водночас відмінністю міжуніверситетських договорів стала ретельна регламентація процесів отримання в рамках бакалаврату та магістратури «подвійних дипломів» та проходження студентами «подвійних програм». Часто українські університети підписують з навчальними закладами третіх країн типові для тих закладів двосторонні угоди за типовими формами, водночас й самі заклади української вищої школи активно опрацьовують та використовують проформи (типові зразки) міжуніверситетських угод для власних партнерів.

17. Таким чином, міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти становлять собою систему міжнародно-правових принципів та норм, які визначають механізми забезпечення та захисту права на вищу освіту, містять вимоги до розбудови національних систем вищої освіти та до діяльності установ вищої освіти, встановлюють форми взаємодії міжнародних організацій та держав з питань освіти, забезпечують можливість міжнародної співпраці закладів вищої освіти. Джерелами міжнародних правових стандартів у сфері вищої освіти є універсальні та регіональні міждержавні угоди з питань освіти, прав людини та протидії дискримінації, практика їх застосування міжнародними судовими та адміністративними органами, а також релевантні акти міжнародних організацій та їх уповноважених підрозділів. Такі стандарти реалізуються у двосторонніх міжурядових та міжвідомчих угодах з питань вищої освіти та у відповідних міжнародних програмних актах. Специфічною формою практичного втілення міжнародних стандартів вищої освіти стають міжуніверситетські угоди.

18. Міжнародні стандарти вищої освіти та механізми міжнародної співпраці у сфері вищої освіти не отримали належного відображення у стратегічних та програмних документах розвитку вищої освіти України. Зокрема, ці питання практично не згадувалися в Національній доктрині розвитку освіти 2002 р. та в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року 2013 р. Ці акти наразі не відображають розвиток законодавства про вищу освіту, що відбувся з 2014 року, зокрема й у вимірі міжнародних стандартів і міжнародної співпраці у сфері вищої освіти. Спроби МОНУ з 2014 опрацювати прогресивні стратегічні документи з питань вищої освіти не призвели до схвалення відповідних нормативних актів, водночас наявний проект відповідної Стратегії свідчить про вірне розуміння міністерством стану відповідності вищої освіти міжнародним стандартам та пов'язаним викликам міжнародної співпраці.

19. Питання міжнародних стандартів вищої освіти відображені в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту». До новаторських рис цих актів слід віднести легалізацію міжуніверситетських угод й розширення повноважень закладів освіти щодо міжнародної співпраці. Закони відображають доцільність програмного

регулювання розвитку міждержавної співпраці, запроваджують механізми академічної мобільності та академічної свободи та загалом релевантні міжнародним стандартам.

У зазначених законах приділено увагу запровадженню в Україні механізмів Міжнародної стандартної класифікації освіти, Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі - ЄКТНС) та кредиту ЄКТНС, Європейського простору вищої освіти, Європейської асоціації з забезпечення якості вищої освіти, Європейської рамки кваліфікацій, Європейської мережі національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання. Водночас практичних механізмів міждержавної співпраці згідно з регіональними та двосторонніми міждержавними угодами за участю України (із приділенням в цих актах окремої уваги питанням міжнародних рецензованих фахових видань) в цих законах не визначено.

20. Урядові акти також є складовою реалізації в Україні міжнародних стандартів вищої освіти. Низка актів, такі як Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності 2015 р., Порядок затвердження рішень про присвоєння вчених звань 2015 р., Порядок здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні 2018 р. враховують аспекти міжнародної співпраці насамперед у вимірі розрахунку навчальних періодів в кредитах ЄКТНС та оцінці видань на належність до наукометричних баз. Окремі елементи міжнародно-правової співпраці містять також Формула розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти 2019 р. та Положення про Конкурсну комісію з відбору членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти 2017 р.

21. Єдиним урядовим актом, що системно регулює аспекти міжнародної взаємодії з питань освіти, слід вважати Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва 2011 р. який містить механізми окремої сталої програми Державного бюджету «Виконання зобов'язань України у сфері освіти та міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва». Порядок містить консервативні підходи до розвитку форм міжнародного співробітництва у сфері освіти, відображає обмеженість участі України у міжнародних структурах з питань освіти, що потребують на членські внески, концентрує можливості проведення за рахунок бюджетних коштів мовних курсів та літніх шкіл з іноземними партнерами лише в окремих вітчизняних наукових установах.

22. МОНУ є ключовим центральним органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію в Україні міжнародних стандартів вищої освіти та міжнародної співпраці у цій сфері. Водночас Положення про МОНУ 2014 р. відповідні повноваження міністерства практично не

регламентує. Певна частина приписів відомих актів МОНУ міжнародного виміру носять декларативний характер та не передбачають практичних механізмів реалізації, а передбачене цими актами адміністрування питань взаємодії закладів вищої освіти з міжнародними партнерами формує додаткове управлінське навантаження на галузь. Основною формою згадування у відомих актах МОНУ аспектів міжнародної співпраці є відсилання до міжнародних наукометричних баз, зокрема у сферах оцінки якості освітнього процесу, встановлення фаховості видань та оприлюднення результатів дисертацій. Регламентовані актами МОНУ аспекти навчання іноземців за рахунок бюджетних коштів та державного замовлення вбачаються єдиною сферою, де міжнародні угоди України реалізуються на відомчому рівні. Водночас запроваджені у відомих актах МОНУ механізми в цій сфері не в повній мірі відповідають умовам усіх чинних двосторонніх угод України, ці механізми залишають широкі дискреційні можливості для службових осіб МОНУ.

23. Умови міждержавного збройного конфлікту тягнуть особливості реалізації права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) з Криму та Донбасу та для осіб, які проживають на ТОТ України. Пошук належних механізмів ускладнений тим, що багатосторонні та двосторонні міждержавні угоди у сфері освіти не передбачають специфіки власної реалізації в умовах міждержавного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право, включно із Женевськими конвенціями 1949 р., також не регламентує ретельно аспектів освіти на територіях, окупованих під час збройного конфлікту, лише запроваджуючи загальну відповідальність держави, що окупує, за населення цих територій. Водночас у вимірі Конвенції 1950 р. відповідальність сторін конфлікту за події на окупованих територіях відображена у низці рішень ЄСПЛ, таких як «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» 2004 р., «Катан та інші проти Молдови та Росії» 2012 р. тощо. Як впливає з відповідної позиції ЄСПЛ, держава, територія якої окупована, зобов'язана вчиняти доступні та можливі дії для того, щоб реалізувати права населення ТОТ, зокрема й право на освіту, включно із вищою освітою.

24. Вітчизняне законодавство з питань ТОТ та ВПО покладає відповідальність за дотримання прав людини на ТОТ на державу-агресора, констатує факт процесів отримання населенням ТОТ середньої та вищої освіти в Криму та на окупованому Сході, не визнає видані окупаційною владою «кваліфікаційні документи» про таку освіту та передбачає як механізми підтвердження отриманих на ТОТ кваліфікацій, так й надання мешканцям ТОТ пільгових можливостей для отримання денної вищої освіти за рахунок державного бюджету. Механізми отримання таких спеціальних форм отримання вищої освіти визначаються відомими актами МОНУ в рамках роботи центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна», коло навчальних закладів, залучених в ці програми, поступово розширюється.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 340 с.
2. Hromovenko K. V. Evolution of the Higher Education Issues in the International Treaties. *New Tasks and Directions for the Development of Juridical Science in XXI Century*: collective monograph. S. S. Andreichenko, G. V. Chebotareva, A. V. Denysova, L. V. Didenko, etc. Lviv-Torisc : Liha-Pres, 2019. Ch. 18. S. 304-323.
3. Hromovenko K. V. Development of the Education Phenomena in the International Law. *State and Law in the Context of Globalization: Realities and Prospects*: collective monograph. A. I. Hnatovska, L. I. Kormych, A. I. Kormych, N. M. Krestovska, etc. Lviv-Torac : Liha-Pres, 2019. S. 35-51.

Статті

у фахових наукових виданнях України

1. Громовенко К. В. Право на вищу освіту в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права: Збірник наукових праць*. 2016. Вип 2. Ч. 3. С. 291-296.
2. Громовенко К. В. Відображення змісту права на вищу освіту у системі реалізації Конвенції про права та основоположні свободи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. № 41. Т. 3. С. 259-263.
3. Громовенко К. В. Право на вищу освіту та універсальні правові стандарти протидії дискримінації. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2017. № 3. С. 210-213. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=73>
4. Громовенко К. В. Міжнародно-правовий режим установ вищої освіти ООН. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник*. 2017. Спецвипуск. Ч. 2. С. 234-238.
5. Громовенко К. В. Універсальні міжнародні правові стандарти права на вищу освіту. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2018. № 4. С. 183-186. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=95>
6. Громовенко К. В. Правовий статус університетів міжнародних організацій. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 1 (59). С. 176-181.
7. Громовенко К. В. Правовий режим установ вищої освіти міжнародних організацій системи ООН. *Право і суспільство. Науковий журнал*. 2018. № 1. Ч. 2. С. 278-283.
8. Громовенко К. В. Правовий феномен міжуніверситетських угод у сучасному міжнародному праві. *Право та державне управління. Збірник наукових праць*. 2019. № 1 (34). Т. 2. С. 188-194.

9. Громовенко К. В. Питання вищої освіти у двосторонніх міжнародних правових актах XIX - XX ст. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник*. 2019. № 2. С. 209-212.

10. Громовенко К. В. Міжнародно-правова регламентація обміну інформацією з питань вищої освіти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 136-139.

11. Громовенко К. В. Сучасні міжнародні стандарти реалізації права на вищу освіту. *Право та державне управління. Збірник наукових праць*. 2019. № 2 (35). С. 250-257.

12. Громовенко К. В. Регламентація освітніх відносин у міжнародному праві докласичного періоду. *Право і суспільство. Науковий журнал*. 2019. № 2. Ч. 2. С. 234-241.

13. Громовенко К. В. Сучасні міжнародні стандарти вищої освіти та питання академічних обмінів. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2019. № 2. С. 290-292. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=108>

14. Громовенко К. В. Міжнародно-правова регламентація визнання іноземних кваліфікацій вищої освіти. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право*. 2019. № 3 (65). С. 259-267.

15. Громовенко К. В. Становлення міжнародних правових стандартів вищої освіти та проблема визнання кваліфікацій. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2019. № 4. С. 279-282. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=114>

16. Громовенко К. В. Правові стандарти вищої освіти в документах Європейського Союзу. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11. Ч. 2. С. 313-322.

17. Громовенко К. В. Аспекти відносин у сфері вищої освіти у багатосторонніх міжнародних договорах XIX та початку XX ст. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30. № 2. С. 114-120.

18. Громовенко К. В. Питання вищої освіти у діяльності структур Ліги Націй. *Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 82. С. 59-64.

19. Громовенко К. В. Міжнародне програмне правове регулювання процесів вищої освіти в Україні. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право*. 2020. Вип. 1 (67). Т. 1. С. 182-188.

20. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти у законодавстві України. *Право та державне управління. Збірник наукових праць*. 2020. Вип. 1. Т. 1. С. 177-183.

21. Громовенко К. В. Право на вищу освіту в діяльності Організації з безпеки та співробітництва в Європі. *Прикарпатський юридичний вісник: Збірник наукових праць*. 2020. Вип. 1 (30). С. 31-37.

22. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти в нормативних актах Уряду України. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право.* 2020. Вип. 2 (68). С. 181-186.

23. Громовенко К. В. Стандарти вищої освіти у двосторонніх міжвідомчих угодах України. *Правові новели.* 2020. № 10. С. 281-290.

24. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти у відомчих нормативних актах України. *Правові новели.* 2020. № 11. С. 319-326.

25. Громовенко К. В. Питання вищої освіти в двосторонніх міжурядових угодах України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2020. Том 31. № 2. Ч. 3. С. 161-169.

26. Громовенко К. В. Стандарти вищої освіти у праві Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. Серія: Юриспруденція.* 2020. Вип. 43. С. 186-191.

Статті

у закордонних фахових виданнях

1. Hromovenko K. V. The International Programmatic Legal Regulation of the Process of Higher Education in Ukraine. *Jurnalul juridic national: teorie și practice.* 2019. № 1 (35). С. 212-216.

2. Громовенко К. Міжнародні стандарти вищої освіти та міждержавний конфлікт в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie si practice.* 2019. № 5 (39). С. 174-177.

3. Громовенко К. Відображення міжнародних стандартів вищої освіти у законодавстві України з питань міждержавного конфлікту. *Jurnalul juridic national: teorie și practice.* 2019. № 6 (40). С. 214-218.

4. Hromovenko K. V. International Legal Standards of Higher Education and Governing Practices of Ukraine. *Jurnalul juridic national: teorie și practice.* 2020. № 1 (41). Р. 151-157.

5. Hromovenko K. V. International Standards of Higher Education in Ukraine: Strategies and Legislation. *Legea si viata.* 2020. № 2/2 (338). Р. 100-105.

Матеріали конференцій

1. Громовенко К. В. Становлення права на вищу освіту в практиці Європейського суду з прав людини. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України:* матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 9-10 груд. 2016 р.). Херсон, 2016. С. 179-182.

2. Громовенко К. В. Сучасний вимір права на вищу освіту в практиці Європейського суду з прав людини. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні :* матер. міжн. наук.-практ. конф. (Ужгород, 17-18 лют. 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 201-204.

3. Громовенко К. В. Ставлення до міжнародних стандартів вищої освіти у вітчизняних програмних актах щодо розвитку вітчизняної освіти.

Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 53-55.

4. Громовенко К. В. Міжнародні стандарти та вітчизняне законодавство про вищу освіту. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 16-17 берез. 2018 р.). Харків, 2018. С. 43-47.

5. Громовенко К. В. Аспекти освіти у міжнародному праві часів Середньовіччя. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 7 берез. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 11-15.

6. Громовенко К. В. Регламентация освітніх відносин у міжнародному праві часів Реформації. *Науковий потенціал та перспективи розвитку юридичної науки* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 22-23 берез. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 91-95.

7. Громовенко К. В. Специфіка міжвідомчих угод у сфері вищої освіти. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 12-13 квіт. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 90-93.

8. Громовенко К. В. Особливості міжуніверситетських угод як нормативних регуляторів у сфері вищої освіти. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 19-20 лип. 2019 р.). Харків, 2019. С. 38-41.

9. Громовенко К. В. Особливості двосторонніх проектних угод та відповідного програмного регулювання у сфері вищої освіти. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23-24 серп. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 65-69.

10. Громовенко К. В. Право на вищу освіту та практика Європейського суду з прав людини. *Захист прав людини в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції: проблеми, здобутки, перспективи* : матер. круг. столу (Маріуполь, 13 груд. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 36-38.

11. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти в актах уряду України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 17-18 січ. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 96-100.

12. Громовенко К. В. Відображення міжнародних стандартів вищої освіти у вітчизняному законодавстві про освіту. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 24-25 січ. 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 53-55.

13. Громовенко К. В. Стандарти вищої освіти та право Європейського союзу. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 14-15 лют. 2020 р.). Львів, 2020. С. 70-74.

14. Громовенко К. В. Міжуніверситетські угоди приватного навчального закладу як нормативні регулятори у сфері вищої освіти. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 6-7 берез. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 84-89.

15. Громовенко К. В. Відображення міжнародних стандартів вищої освіти у вітчизняному законодавстві. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 6-7 берез. 2020 р.). Харків, 2020. С. 55-56.

16. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти у відомчих нормативних актах. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 19-20 черв. 2020 р.). Львів, 2020. С. 100-103.

17. Громовенко К. В. Міжнародні стандарти вищої освіти у рішеннях Європейського суду з прав людини з питань міждержавних конфліктів. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 7-8 серп. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 18-21.

18. Громовенко К. В. Міжнародні стандарти вищої освіти та закони України з питань міждержавного конфлікту. *Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в Україні*: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Львів, 14-15 серп. 2020 р.). Львів, 2020. С. 121-124.

АНОТАЦІЯ

Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 - міжнародне право. - Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

Дисертацію присвячено системному та комплексному аналізу концептуальних засад міжнародних правових стандартів у сфері вищої освіти. Робота містить авторське вирішення важливої наукової проблеми змісту міжнародних правових стандартів, що сформувалися та розвиваються у сфері реалізації права на вищу освіту та взаємодії щодо вищої освіти на міжнародному рівні.

У дисертації визначено специфіку відображення категорії освіти, зокрема вищої, у міжнародному праві зі стародавніх часів до сучасності, узагальнено наявні міжнародні угоди та інші джерела міжнародного права в цій сфері. Визначено особливості вищої освіти в сучасному універсальному міжнародному правопорядку, відображення аспектів вищої освіти в універсальних джерелах прав людини та розвиток відповідних наднаціональних стандартів співпраці у сфері вищої освіти.

Виявлено специфіку питань вищої освіти в практиці Європейського суду з прав людини, у діяльності Організації безпеки та співробітництва в Європі та в праві Європейського Союзу. Окреслено значення міждержавних двосторонніх договорів та програмних міжнародних актів України для питань вищої освіти, встановлено роль міжнародних угод вищих навчальних закладів як форми реалізації відповідних наднаціональних стандартів. Окреслено шляхи імплементації міжнародних стандартів вищої освіти в законодавство України, перспективи розвитку правового забезпечення вищої освіти в Україні з їх урахуванням.

Ключові слова: академічна мобільність, академічні обміни, визнання освітніх кваліфікацій, вища освіта, міжнародні стандарти вищої освіти, міжуніверситетські угоди, право на вищу освіту.

АННОТАЦИЯ

Громовенко К. В. Международно-правовые стандарты в сфере высшего образования. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.11 - международное право. - Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2020.

Диссертация посвящена системному, комплексному анализу концептуальных основ международных правовых стандартов в сфере высшего образования. Работа содержит авторские решения важной научной проблемы содержания международных правовых стандартов, сформировавшихся и развивающихся в сфере реализации права на высшее образование и взаимодействия касательно высшего образования на международном уровне.

В диссертации охарактеризована специфика отображения категории образования, в частности высшего, в международном праве с древнейших времен до современности; обобщены существующие международные соглашения, иные источники международного права в данной сфере. Определены особенности высшего образования в современном универсальном международном правовом порядке, отображения аспектов высшего образования в универсальных источниках прав человека, развития соответствующих наднациональных стандартов сотрудничества в сфере высшего образования.

Обозначена специфика вопросов высшего образования в практике Европейского суда по правам человека, в деятельности Организации безопасности и сотрудничества в Европе и в праве Европейского Союза. Очерчено значение межгосударственных двусторонних договоров и программных международных актов Украины по вопросам высшего образования, установлена роль международных соглашений высших учебных заведений как формы реализации соответствующих наднациональных

стандартов. Очерчены пути имплементации международных стандартов высшего образования в законодательство Украины, перспективы развития правового обеспечения высшего образования в Украине в их рамках.

Ключевые слова: академическая мобильность, академические обмены, высшее образование, международные стандарты высшего образования, междуниверситетские соглашения, право на высшее образование, признание образовательных квалификаций.

SUMMARY

Hromovenko K. V. International Legal Standards in the Field of Higher Education. - The manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.11 - International Law.- National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2020.

The dissertation is devoted to the systematic and complex analysis of the conceptual bases of international legal standards in the field of higher education. The work contains the author's solution of the important scientific problem of the content of international legal standards, that have been formed and are developing in the field of realization of the right to higher education and of cooperation in the field of higher education on the international level.

The dissertation defines the specifics of reflecting the category of the education, in particular of the higher education, in the international law from ancient times to the present, author summarizes the existing international agreements and other sources of international law in this area. The peculiarities of higher education in the modern universal international legal order, the reflection of aspects of higher education in universal sources of human rights and the development of relevant supranational standards of cooperation in the field of higher education are identified.

The specifics of higher education issues are revealed in the practice of the European Court of Human Rights, in the activities of the Organization for Security and Cooperation in Europe and in the European Union Law. The importance of interstate bilateral agreements and program international acts of Ukraine for higher education issues is outlined, the role of international agreements of higher education institutions as a form of implementation of relevant supranational standards is established. The ways of implementation of international standards of higher education in the Ukrainian legislation, the prospects of development of the legal provision of higher education in Ukraine, taking into account the international standards, are outlined.

The dissertation proves that the key factor in the international legal regulation of higher education was the consistent enshrinement of the right to education in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966. Author points that anti-discrimination norms became important for such regulation in the field of

education, consistently implemented in the Convention against Discrimination in Education, 1960, in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965.

It is established that the start of modern international standards of cooperation in higher education can be linked to the Agreement on the Importation of Educational, Scientific and Cultural Materials, 1950. Author proved that later the organization of cooperation between the states in the field of higher education became a priority issue of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, which initiated the preparation and signing of multilateral agreements on mutual recognition of documents and experiences gained in the framework of higher education.

The peculiarities of the relevant regional and global conventions, which define higher education as a public good and public responsibility, recognize the state's supremacy in higher education, but at the same time guarantee private higher education and academic autonomy, point out the importance of educational mobility at all levels. It is proved that the mechanisms of recognition of higher education qualifications in these conventions are based on reciprocity and non-discrimination, at the same time they presuppose the variability of national higher education systems and at the same time the need for their standardization, transparency and unification.

In the dissertation international legal standards in the field of higher education are defined as a system of international legal principles and norms that determines the mechanisms for ensuring and protecting the right to higher education, that contains requirements for building national higher education systems and higher education institutions, that establishes forms of international organizations' and states' cooperation on educational issues, that provides the opportunity for international cooperation of higher education institutions.

Universal and regional intergovernmental agreements on education, human rights and anti-discrimination, practice of their application by the international judicial and administrative bodies, as well as relevant acts of international organizations and their authorized bodies are the sources of international legal standards in the field of higher education. Such standards are implemented in bilateral intergovernmental and interdepartmental agreements on higher education and in relevant international policy instruments. Interuniversity agreements become the specific form of practical implementation of international standards of higher education.

Key words: academic exchanges, academic mobility, higher education, international standards of higher education, interuniversity agreements, recognition of educational qualifications, right to higher education.

Підписано до друку 18.11.2020. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 1,16. Тираж 100 прим. Зам. № 0320/72.
Видавництво і друкарня - Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.